

TAKARÉKPÉNZTÁRAINK REFORMJA.

Társadalmunknak kevés gazdasági akciója hivatkozhatik oly hosszú múltra s hosszú múltjában oly kevés, — semmi eredményre, mint a takarékpénztáraink, jobban mondva vidéki pénzüintézeteink reformjára irányuló mozgalom. Szinte azt mondhatjuk, hogy egykorú ez a mozgalom takarékpénztáraink intézményével.

Már a negyvenes években létesült takarékpénztáraink úgyszólván mindegyikének alakulását hosszú és meglehetősen heves vitatkozás és eszmeharcz előzte meg, a mikor dönteni kellett arról, hogy a pesti vagy a pozsonyi minta szerint alakítsák-e meg az intézetet.

A Pesti Hazai Takarékpénztár-Egyesület ugyanis mint tisztán humanisztikus intézet alakult 1839-ben. Csak a szegényebb néposztály érdekei lebegtek az alapítók szeme előtt s ennek megfelelően legfőbb feladatukul a legkisebb tőkék összegyűjtését és a szegényebb sorsúak javára való gyümölcsöztetését tűzték ki. Fáy András 1839-ben kiadott tervezetében egy takarékbetét legnagyobb összegét száz forintban akarta megállapítani és pedig úgy, hogy egy könyvön kamatokkal se lehessen több száz forintnál s egy ember egy könyvnél többet ne válthasson. Az intézet alakjául ugyan a részvény társulati formát választották, de az osztalékosság elvét, mely e társas formának egyik konstitutív alkotó eleme, teljesen kirekesztették.

Az 1841-ben alakult Pozsonyi Első Takarékpénztár ezzel szemben az osztalékosság elvére fektetett részvénytársaság formáját választotta, azaz tisztán mint nyerészkedésre alakult magánvállalat nem szociál-, hanem magán-gazdasági célokat akart elérni, feladatául nem a legkisebb, hanem tekintet nélkül a nagyságra, a lehető legtöbb tőke összegyűjtését s annak nem a szegényebb sorsúak érdekében való gyümölcsöztetését, hanem általában a lehető leggyümölcsözőbb elhelyezését tekintette.

Bár hazánk első takarékpénztára már 1836-ban megvolt Brassóban, a takarékpénztárak alapítását valójában mégis Fáy András indította meg nálunk s így természetes, hogy legelső takarékinézeteink az 1839. évi tervezetet fogadták el magukra nézve irányadóul, de szűk keretein itt is, ott is tágítottak. Így például az osztalékosság elvét szintén elvetették, de — mint Szűts Mihály mondja a Debreczeni Első Takarékpénztár ötvenéves történetében — «a nagyobb rész oly részvényes vállalkozás mellett buzgólkodott, a mely a részvényeseknek illendő hasznot biztosítson». Aztán nem akarván a vagyonosabb embereket sem távortartani, a takaréketét maximumát is jóval magasabb összegben, általában kétezer forintban állapították meg s ezen is fokozatosan tágítottak.

A Pozsonyi Első Takarékpénztár megalakulása és az a fényes eredmény, melyet rövid időn minden tekintetben elért, megváltoztatta takarékpénztáraink fejlődésének ezt az irányát s a negyvenes évek közepe óta már valamennyi takarékpénztárunk mint az osztalékosság elvére fektetett részvénytársaság, tehát nyereszkesedésre alakult vállalat jó létre, sőt 1845-ben már a Pesti Hazai Takarékpénztár is meghajlik ama tapasztalati igazság előtt, hogy a pozsonyi forma alkalmasabb takarékpénztáraink gyors fejlődésének előmozdítására s szintén elfogadja az osztalékosság elvét. Hogy ez a takarékpénztáraink további fejlődésének irányát végleg eldöntő lépése a körülményeknek, első sorban a magyar ember természetének helyes megismerésén alapult, bizonyítja az az igen érdekes momentum, hogy a negyvenes évek első felében a Pozsonyi Első Takarékpénztár takaréketétei meghaladták a két évvel idősebb pesti intézet takaréketéteit s az utóbbi csak 1845-től fogva foglalja el állandóan az első helyet, a mikor szintén elfogadta az osztalékosság elvét. «A magyar korona országainak hitelintézetei 1894-ben» (Magyar Statisztikai Közlemények. Új folyam. XVI. kötet. Szerkeszti és kiadja az országos m. kir. statisztikai hivatal. Budapest, 1897) című munka adatai szerint ugyanis

	t a k a r é k b e t é t e k				
	pengőforintot				
	1842	1843	1844	1845	1846
a Pesti Hazai Első Takarékpénztárnál	307.415	747.012	1,311.279	2,038.287	2,530.456
a Pozsonyi Első Takarékpénztárnál	345.327	734.932	1,334.788	1,759.520	2,026.860

A Pesti Hazai Takarékpénztár ezen irányváltásával véget ért a takarékpénztáraink szervezetének átalakítására irányult első mozgalom. Sikerének tulajdoníthatjuk, hogy takarékpénztáraink ettől kezdve mindjobban eltávolodtak azoktól az eszméktől és formáktól, melyeket a külföld takarékpénztári intézményének fejlődésében szemlélhetünk s mindinkább átalakultak betéti bankokká, a melyeknek működésében nem a tulajdonképeni takarékbetéteké, hanem a nagy mozgatókéé a túlsúly. De ennek az iránynak tulajdoníthatjuk a takarékpénztárak szervezetének átalakítását célzó törekvéseknek más alakban való feléledését.

Kétségtelen ugyanis, hogy első pénzügyintézetünk az adott körülmények között, főleg azon körülmény miatt, hogy egészen 1865-ig nem volt tulajdonképeni bankintézetünk, nem fejlődhetek másképp, mint a jelzett irányban, ily irányú fejlődésükkel nagy szolgálatot tettek az ország gazdasági szükségleteinek s mint természetes fejlődés egyébként is elismerést érdemel.

De épp oly kétségtelen, hogy szociális gazdaságunkban ilykép nem teljesíthették mindazokat a feladatokat, melyeket az igazi takarékpénztárak, e humanitárius célokat követő intézetek volnának hivatva megoldani. Ennek a hiánynak az érzete azonban nem ily intézetek létesítésére buzdította az azt érző embereket, hanem takarékpénztári intézményünk a történeti fejlődés során kijegecsezedett alakjának megtámadására. Ezt a reformmozgalmat élesztette azután számos takarékpénztárunknak helytelen üzletvitele, hibája és visszaélése, melyek sűrű válságot idéztek elő és sok megtakarított tőke elveszésével jártak.

A takarékbetevők érdekeinek hathatósabb ellenőrzése végett már 1854-ben kénytelen volt az akkori abszolút kormányzat a közönség sürgetésének engedve elrendelni, hogy a betéti könyvecskére, pénztári jegyre, utalványra stb. átvett takarékbetétek álladékaról s elhelyezésének módjáról a pénzügyintézetek havi kimutatásokat tegyenek közzé.

Nagy hullámokat vert a mozgalom a hetvenes évek közepe táján, a mikor részint az 1873. évi hitelválság hatása alatt, részint pedig a magyar kereskedelmi törvény előkészítése és a jegybankszabadalom megújítása alkalmából sokat foglalkoztak takarékpénztáraink szervezeti hibáival és kinövéseivel. Az állami beavatkozást oly erősen sürgették akkor, hogy még a magyar tudományos akadémia is fölemelte szavát a mozgalom érdekében.

1875. februárjában megbírálta ugyanis az akadémiának egy bizottsága »a bankügy elmélete, különös tekintettel a jegy-

bankkérdésre és hazai viszonyainkra» címen hirdetett pályázatra beérkezett munkákat és a bírálóknak Beöthy Leó művére vonatkozó részében a következő kijelentést tette:

»A bankok történetében a többi között hazai takarékpénztárainkat, mint az okszerű bankrendszer mintáit ismerteti. Részünkről, dacára azon nagy szolgálatnak, melyet az ország takarékpénztárai a múlt időkben tettek és részben ma is tesznek, nem tartjuk azok rendszerét minden kifogásnélkülinek. Az országos hitelügy érdekében óhajtjuk, hogy a kérdéssel a kormány foglalkozzék és a törvényhozás mielőbb állapítsa meg azon rendszabályokat, melyek szükségesek a takarékpénztárak által képviselt fontos érdekek biztosítására. Annyival inkább szükséges ez, mert a takarékpénztárak hazánkban a letéti bankok természetét vették föl, mint ilyenek az országos hitelügyben nagy szerepet játszanak és azért fő figyelmet érdemelnek. Már azon körülmény, hogy szerző a váltót tárgyazó ötödik fejezetben kiemeli, miszerint a Magyarországon leszámítolás alá hozott váltók legkisebb része bír a váltó »üzleti jellegével«, takarékpénztáraink üzleti viszonyai beható kritikájára vezethette volna szerzőt. Nézetünk szerint éppen takarékpénztáraink helyzete teszi szükségessé, hogy számukra a jegybank kérdésének megoldása által direkt források nyitassanak«.

Az egy forrásból fakadó reformtörekvések szétágazása már itt is kitűnik. Míg az akadémia és vele a reformerek nagy többsége elfogadja a történeti fejlődés eredményeképpen, hogy »a takarékpénztárak hazánkban a letéti bankok természetét vették föl« s mint ilyenek játszanak nagy szerepet az országos hitelügyben s ebből folyólag csak oly törvényhozási intézkedéseket sürgetnek, »melyek szükségesek a takarékpénztárak által képviselt fontos érdekek biztosítására, így elsősorban a takarékbetevők érdekeinek megóvására« s a hiteligazdaságban lábra kapott visszaélések megszüntetésére — addig a másik csoportja a reformereknek e történeti fejlődéssel szemben is a merev negáció álláspontjára helyezkedik, takarékpénztáraink intézményének kinövéseit elválaszthatatlannak tekinti azok szervezettől s ezért ezt az egész hosszú történeti processzust elhibázottnak tartja, a takarékpénztári intézményt külföldi minták szerint újjá akarja szervezni.

Az ideál, mely e reformerek szeme előtt lebeg, az osztrák és németországi takarékpénztári szervezet. E szerint a takarékpénztár ne legyen nyereszkesedésre alakult vállalkozása a magán-

tőkének, hanem közintézmény, mert csak ez tudja megvalósítani a takarékpénztárhoz fűződő fontos felebaráti és szociálgazdasági feladatokat. Céljuk tehát az volt, hogy a törvényhozás kötelezze a municzipiumokat községi és törvényhatósági takarékpénztárak létesítésére.

Ez a mozgalom sem akkor, sem azóta nem tudott célét érni. Egyetlen eredménye, hogy két-három város a maga jószántából létesített községi takarékpénztárt, nem annyira a mozgalom vezetői hirdette eszmék megvalósítása végett, mint inkább a város jövedelmeinek szaporítására.

Takarékpénztári reform-mozgalmunknak ezt a már-már elaludt irányát a városoknak 1900-ban Győrött tartott kongresszusa új életre támasztotta föl. S itt is a pénzügyi cél emlegették első sorban, a tulajdonképeni feladat, a humanitárius és szociálgazdasági cél csak arra szolgált, hogy tetszetősebb formába öltse az eszmét.

E kongresszus hatása alatt máris több városunk foglalkozik a községi takarékpénztár létesítésének eszméjével, egyik-másik külföldi tanulmányútra is küldte már valamelyik vezető emberét és közgyűlése elvben állást is foglalt a községi takarékpénztár létesítése mellett.

Ez a törekvés hibás és fölösleges, hitelviszonyaink fejlődésének pedig árthat.

Hibás, mert tisztán a községek pénzügyeinek szempontjából indul ki, a mikor a másutt humanitárius feladatokat teljesítő községi takarékpénztárakat át akarja ültetni Magyarországra. Az ilyen nyereszkeskedésre számító községi takarékpénztár miben sem különbözik az osztalékosság elvét követő magán-takarékpénztáraktól. A mint a magán-takarékpénztárak nagy többsége nem a kamatláb csökkentésére, a hitel olcsóbbá tételére fordítja a legolcsóbb tőkének: a betéteknek összegyűjtött összegeit, hanem nyereségük növelésére, azonképen a községi takarékpénztárak is első sorban a város, község stb. jövedelmeinek szaporítására fogják, vagy akarják felhasználni. Mai takarékpénztáraink — igaz — nem felelnek meg a takarékpénztárak ideáljának, de községi takarékpénztáraink is messze fognak esni tőle. Az az ellenvetés, hogy a község a községi takarékpénztár nyeresége révén szaporodó jövedelmeit közcélokra fogja fordítani, nem tévesztheti meg a gondolkodó embert; mert mások a község, mint szociális testület által megvalósítandó közcélok és mások a takarékpénztár szociális feladatai.

Pénzügyi szempontból is sok szó férhet a tervhez. Egyfelől bizonyos, hogy a meglevő magán-takarékpénztárak nem fogják minden versenyharcz nélkül átengedni a teret a községi takarékpénztáraknak. Másfelől kétségtelen, hogy a bürokratikus szervezett községi takarékpénztárak üzleti költségei mindig nagyobbak lesznek a kereskedelmi szellemben vezetett magán-takarékpénztárakéinál. Érdekes példa erre a nagykőrösi két takarékpénztár: az 1859-ben alakult községi és az 1873-ból való részvénytársulati intézet 1899. évi mérlegük a beszedett és kifizetett kamatokra, valamint a tiszta nyereségre vonatkozó a következő adatokat tartalmazza:

	Kamatbevétel	Kamatkiadás		Tiszta nyereség	
	kor.	kor.	kor.	kor.	kor.
		%ában		%a	
Községi	195.508	68.390	35	59.032	30
Magán	159.856	92.892	58	48.731	30

A községi takarékpénztár tehát csakis úgy volt képes a beszedett kamatösszegekből ugyanakkora tiszta nyereséget félretenni, mint a magán-takarékpénztár, hogy a gondjaira bízott idegen tőkének jóval kevesebbet juttatott belőle, mint emez, miután a beszedett kamatokból a községinél 35%-ot, a részvénytársulatinál ellenben csak 12%-ot emésztettek föl az üzleti költségek.

Ez a körülmény megczáfolja egyúttal azt a községi takarékpénztárak érdekében sokszor felhozott érvet is, hogy a takarékbetéteket nagyobb kamatban képesek részeltetni.

De fölösleges is ma már ez a mozgalom, mert gazdasági életünk már más utakon pótolta takarékpénztári intézményünk hiányait. A takarékpénztár feladatainak egyik körét átvette ugyanis postatakarékpénztárunk, mely szép eredményeket ért el már eddig is a kicsi és legkisebb tőkék összegyűjtése terén. A takarékpénztári intézmény humanitárius feladatait pedig hitel-szövetkezeteink mind sűrűbb hálózata van hivatva teljesíteni.

Hitelviszonyainkat pedig megrontaná az, ha ma ország-szerte megindulna a községi takarékpénztárak létesítése, mert a községi és részvénytársulati takarékpénztárak közt a betétekért meginduló harc a kamatlábnak ország-szerte való emelkedését idézné elő s még fokozná hitelügyeinknek »takarékpénztári uzsora« néven ismert baját.

Vidéki részvénytársulati takarékpénztáraink és betéti bank-jaink ugyanis a rendelkezésünkre álló mintegy két milliárd koronányi tőke között több mint 1200 millió korona takaré-

betétet kezelnek, egész üzletüknek tehát ez a nagy mozgó tőke alkotja mondhatni az alapját, a melyet minden áron meg akarnak és meg fognak védelmezni, ha kell, a betéti kamatláb felemelésével is, mert különben kénytelenek volnának üzletüket teljesen megszüntetni. Viszont a községi takarékpénztárak is csak úgy hódíthatják magukhoz a takarékbetéteket évtizedeken át megszokott és megkedvelt elhelyezésüktől, ha kézzelfogható előnyöket biztosítanak a betevőknek magasabb kamat alakjában.

A betéti kamatláb emelkedése pedig szükségképen maga után vonná a kölcsön-kamatláb emelkedését, a hitel megrágítását. Hogy ez a mai körülmények közt mit jelentene, azt csak úgy ítélni lehet meg, ha ismerjük a vidéki pénzügyintézetek által szedett kölcsönkamatnak mai magasságát.

Régi panasz vidéki pénzügyintézetek ellen, hogy a nyilvános számadásra kötelezett vállalatoknak az uzoratórvény alól biztosított kivételes helyzettel visszaélnék és a »takarékpénztári uzsora« is egyik jelszava a takarékpénztáraink reformjára jobban mondva megrendszabályozására irányuló mozgalomnak.

A vidéki pénzügyintézetek által szedett kamatok nagyságára nézve csak az illető intézetek saját bevallásából állanak adatok rendelkezésünkre. A már említett 1894. évi hivatalos adatok szerint a váltóleszámitolás után szedett legkisebb kamatok és díjak tettek.

2 százalékos	1 intézetnél
3—4	10
4	15
4—5	21
5	34
5—6	54
6	178
6—7	112
7	140
7—8	77
8	97
8—9	37
9	32
9—10	5
10	16
10—11	1
11	1
11—12	1
12	4

Az ugyancsak a váltóleszámitolás után szedett legnagyobb kamatok és díjak pedig tettek

5 százalékot	1 intézetnél
5—6	2
6	16
6—7	25
7	58
7—8	44
8	319
8—9	121
9	91
9—10	17
10	88
10—11	2
11	4
11—12	1
12	37
13	1
14	2
16	1

Szomorú adatok ezek, kivált ha figyelembe vesszük, hogy az előlegek kamatlába sok intézetnél még a 16%-ot is meghaladta, sőt 4 intézetnél az adatait beküldött 169 intézet közül 24%-ot tett, míg a takarékbetétek után fizetett kamat sehol sem haladta meg a 7%-ot, ellenben az intézetek zöménél 4—5% között mozog.

Sz. M.